

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

VODA WATER

RAZSTAVA/EXHIBITION

MESTNI MUZEJ LJUBLJANA
CITY MUSEUM OF LJUBLJANA

24. 6. 2015 – 8. 5. 2016

En planet, ena voda

Kje začeti razstavo o vodi? O tej neprecenljivi snovi, ki prebiva v nas in kroži vse okrog nas. Njeno kroženje je neskončno, tako kot naša sebičnost ob njeni samoumevnosti. Že milijarde let ista tekočina, plin, trdna snov; eden od prvinskih elementov, iz katerih je zgrajen ves svet.

En atom kisika in dva atoma vodika; spojina življenja, ki bi lahko omogočila preživetje milijonom otrok, ki umirajo zaradi pomanjkanja čiste pitne vode. Ki ni več samoumevna in nič več temeljna pravica vsakega živega bitja. Neizmeren pohlep, množična poraba in vseprisotna brezbržnost se nagibajo v smrdljivo cono odpadne vode, ki jo je treba očistiti, preden se nam spet vrne v isti najljubši kozarec.

Dušenje v plastični vodi, ki smo ga v imenu napredne visoke civilizacije prostovoljno, morda nezavedno prevzeli, nas je pripeljalo do skrajne meje zdrave pameti, ki si jo prisvajamo v imenu razumnega bitja, ki je pred milijoni let prispelo v naše kraje prav iz dežel, kjer danes vsaka kaplja šteje. Denar, življenje, vojne, posilstva, razčlovečenje, ... Kje je meja? Zapiranje pipe ob umivanju zob preprosto ni več dovolj!

Voda v vseh jezikih pomeni ločnico med življenjem in smrtjo. Je vseobsežni gradnik življenja, nadčasovni element, ki briše meje med posameznimi kontinenti in kronologijami, znanostmi in verovanji. Z nami je od nastanka planeta, od rojstva do smrti vsakega posameznika. Je nujna dobrina za preživetje vseh živih bitij, a nas s svojo občasno destruktivno močjo hkrati opozarja na ranljivost in minljivost. Že v najstarejših obdobjih so ljudje gradili naselja ob vodah, do izuma železnice je bil transport po njih ključen za mobilnost ljudi in blaga. Moč vode je dolgo omogočala tehnološki razvoj in pogon strojev. Skozi tisočletja so se izoblikovali različni pogledi nanjo, na njeno uporabo, pa tudi čaščenje in kulturne tradicije. Poleg utilitarne rabe je navdih znanstvenikom in umetnikom, je svetost. Dostop do vode ni odvisen zgolj od naravnih danosti, temveč tudi od upravljanja in izrabe. Voda je v vseh civilizacijah ohranila osrednjo vlogo v preživetvenem, socialnem in kulturnem kontekstu, vendar je v obdobju po industrijski revoluciji s hitrim razvojem in posledično ogromnim povečanjem števila prebivalcev marsikje postala težko dostopna dobrina.

Po poročanju Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj se bo do leta 2030 s pomanjkanjem pitne vode soočalo že štiri milijarde ljudi. Na območjih pomanjkanja ženske

Urša Karer | Odnosi z javnostmi | PR

M 041 844 030 | T 01 2412 539 | F 01 2412 540

E ursa.karer@mgml.si

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

vsak dan prehodijo več kilometrov, da pridejo do sveže vode. Bolezni zaradi nečiste vode so glavni vzrok umrljivosti majhnih otrok. V podsaharski Afriki ljudje v povprečju preživijo z 10 litri vode na dan, v razvitem svetu je pogosto tudi 350 litrov ni dovolj. OZN priporoča vsaj 50 litrov sveže vode na dan, kar pa je ob velikem naraščanju prebivalstva na najbolj ogroženih območjih sveta tako rekoč nedosegljivo. Enako velik problem je neurejenost sanitarnih razmer. Poleg geografskih pogojev, ki pomenijo neenakomerno razporejenost vode, v zadnjih letih ovirajo dostop do nje predvsem množična revščina na eni in ogromni zaslužki posameznikov na drugi strani, ki odločajo o tem, koliko vode si lahko privoščimo. Podnebne spremembe bodo dodatno ogrožale naše zanamce, kar pa ne pomeni, da si danes pred tem problemom lahko zatiskamo oči.

Ljubljanski prostor

Vodni viri za širše območje ljubljanskega prostora so podzemne vode vodonosnikov ljubljanskega polja in ljubljanskega barja. Vodonosnik ljubljanskega polja se razprostira na vzhodnem delu ljubljanske kotline, ki jo je s peščeno-prodnimi nanosi zapolnila reka Sava, in se napaja iz dveh glavnih komponent, iz reke Save in iz padavin. Hitrost toka podzemne vode ocenjujejo na nekaj metrov do nekaj deset metrov na dan. Tudi ljubljansko barje je neotektonska udorina, napolnjena z jezerskimi in rečnimi sedimenti. Med prodi so več metrov debele meljaste in glinaste plasti. Napajalno območje spodnjih vodonosnih plasti sestavljajo dolomiti in zakraseli apnenci Krmsko-Mokrškega pogorja. Holocenske plasti lškega vršaja pa poleg infiltracije reke lške napajajo tudi lokalne padavine.

Ljubljana z zaledjem se lahko pohvali s kakovostno vodo in bogatimi vodnimi viri, ki so omogočili več kot 5000-letno kontinuirano poselitev. Če so najstarejši stalni prebivalci gradili svoje domove v neposredni bližini virov pitne vode, je šele razvoj prvih urbanih naselij prinesel napredek pri sistematičnem zagotavljanju oskrbe z vodo. Ljubljanski prostor je bistveno zaznamovala zgraditev prvega zidanega mesta – Emone.

Razvoj komunalne infrastrukture

Antična urbanistična in vojaška doktrina sta velevali umeščanje naselbin in utrdb v bližino vode, prednostno rečnih tokov ali stalnih izvirov. V optimalnih okoliščinah je bil izvir znotraj naselbine ali mesta, če pa površinske vode na lokaciji niso zadoščale ali sploh niso bile na voljo, so morali vodo poiskati in zajeti pod površjem. Gradnja vodovodov in odstranjevanje odplak kot ene glavnih značilnosti rimskih mest sta bila že na ravni samega projektiranja novih naselbin ali prenove starih zasnov neposredno usmerjena v zagotavljanje primernih sanitarno-higienskih razmer za njihove prebivalce.

Geološke razmere so za pridobivanje vode z vodnjaki več kot primerne. Na območju obzidanega mesta Emone je več lokalnih horizontov podtalne vode, katerih gladina se

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

spreminja zaradi lokalnega prepletanja prepustnih in manj prepustnih sedimentov. Z arheološkimi raziskavami po letu 1999 je skupno število dokumentiranih rimskih vodnjakov naraslo že na 25. Oskrbo z vodo iz javnih in zasebnih vodnjakov je zaokrožila gradnja vodovoda iz zajetja Slatek, ki je mesto dosegel pri zahodnih vratih, od koder je bila voda po svinčenih ceveh speljana k različnim odjemalcem.

Gradnja primarnih in sekundarnih kanalizacijskih vodov, ki so odvajali umazano vodo iz latrin, kopališč, zasebnih bivališč, meteorno vodo ter presežno vodo iz pretočnih vodnjakov in akveduktov, se je navadno izvedla hkrati z gradnjo ulične mreže. Zasebni priključki so vodili v sekundarne kanale, pogosto v stranskih ulicah, ti so se izlivali v primarne kanale v oseh glavnih mestnih ulic, slednji pa v glavne odvodne žile, ki se pogosto ujemajo z bolj ali manj reguliranimi vodotoki v notranjosti mest ali v njihovi neposredni okolici.

Komunalna ureditev Ljubljane v srednjem veku je slabo znana. Med redka odkritja, povezana z oskrbo prebivalcev srednjeveške Ljubljane z vodo, moramo uvrstiti vodni zbiralnik, ki je bil odkrit na križišču Mačkove in Medarske ulice. V 16. stoletju se je podoba mesta spremenila. Zrasle so nove zidane hiše z vso potrebno infrastrukturo. Poleg prvih zametkov mestnega vodovoda, s katerim so v 16. stoletju poleg redkih hiš oskrbovali predvsem javni vodnjak na Starem in verjetno tudi Mestnem trgu, so glavno težo oskrbe z vodo tudi v 17. stoletju nosili vodni zbiralniki in vodnjaki. Kanali za odpadne vode so bili speljani v reko Ljubljanico.

Zgraditev sodobnih vodovodnih in kanalizacijskih sistemov pomeni enega večjih prelomov v socialni in kulturni zgodovini vsakdanjega življenja. Nova infrastruktura je namreč omogočila uveljavitev povsem novih bivalnih in higienskih standardov. Zgraditev je bila na začetku neločljivo povezana z naraščanjem mest in procesom urbanizacije. V glavnem mestu monarhije, na Dunaju, so vodovod odprli leta 1873. Na Slovenskem so se kot prvi s sodobnim vodovodom lahko pohvalili v Kamniku leta 1888. Sledili so Ljubljana leta 1890, Maribor leta 1902, Novo mesto leta 1903, Celje leta 1908 in Kranj leta 1911.

Med morda največje samoumevnosti sodobnega časa gotovo sodijo tekoča pitna voda v stanovanju in seveda odtoki, kamor voda ponikne, ko končamo pomivanje, umivanje, kuhanje itd. Življenja si danes preprosto ne moremo zamisliti brez urejene kuhinje s koritom in kopalnice s kadjo, prho in »vodnim« straniščem. Malokdo danes pomisli, da so bila mesta pred zgraditvijo velikih podzemnih omrežij videti zelo drugače in so tudi zelo drugače »dišala«. Nekoliko romantično sliko mesta v preteklosti si še lahko predstavljamo, ko pomislimo na vodnjake na mestnih trgih in ženske, ki se zbirajo ob njih. Manj nostalgije po starih časih zbuja netlakovane ulice, ki so se ob večjem deževju spremenile v blatne »njive«.

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

Moč vode

Moč vode je neizmerna. Nikjer ni bolj vidna in občudovanja vredna kot ob naravnih procesih. Človek jih je spremljal že od nekdaj: slapove, jezove, jame, plimovanje, valovanje, poplavljanje, spreminjanje rečnih strug ter silno energijo, ki so jo oddajali. Zato jo je skušal ukrotiti in prikrojiti za lastne potrebe, včasih uspešno, še večkrat neuspešno.

Želja po uporabi silne energije tekoče vode je vodila do prvih tehniških izumov, med katere poleg melioracijskih sistemov najstarejših visokih civilizacij štejemo tudi izum kolesa, ki ga voda lahko vrti. Prvi vodni mlini izvirajo iz antične Grčije, v srednjeveški Evropi so jih uporabljali za raznovrstna mehanska dela. Še mnogo večja pa ostaja človekova želja, da bi vodi, ki prekriva kar dve tretjini našega planeta, iztrgal vsaj delček zemlje.

Še danes velja za osupljiv podvig: ljudje so v 17. stoletju s pomočjo energije vetra znali v nekaj letih spremeniti jezera v tisoče hektarov zemlje. Ponos, ki so ga občutili ob tovrstnem tehničnem dosežku, se je odrazil tudi v oblikovanju krajine. Če obstaja kraj, kjer je mogoče v polnosti doživeti poezijo ravne črte, potem je to Beemster, najstarejši kos vodi iztrgane zemlje v provinci Noord-Holland.

Obsežna nepreohodna močvirnata pokrajina Ljubljanskega barja in številne poplave, ki so ogrožale Ljubljano, so bile glavni razlog za pogoste razmisleke o možnostih osušitve in pridobitve pridelovalnih površin tudi v našem prostoru, Valvasorjeve zamisli so razen manjših posegov zaživele šele po dekretu o izsušitvi in kolonizaciji Barja, ki ga je izdala cesarica Marija Terezija leta 1769 in na podlagi katerega je nastal ambiciozni načrt regulacije Barja, ki ga je pripravil jezuitski pater Gabriel Gruber. Regulacije in poglobljanja Ljubljanice so se vrstili vse do končne poglobitve in betoniranja struge ter Plečnikove ureditve njenih nabrežij in zgraditve vodne zapornice za uravnavanje gladine na Ambroževem trgu v letih 1939–1944. Sodobno prenovljena nabrežja so strugo, ujeto v betonski kanal, ponovno oživila.

Vodne poti

Prazgodovinske poti so bile vodne poti. Tudi v rimskem času je glavna komunikacija potekala po vodah, kar nam razkrivajo najdbe različnih plovil. Plovba po Ljubljanici in trgovanje ob njej sta se še posebej razmahnila v srednjem in novem veku. Čolni, izdolbeni iz enega debla, so bili pokriti z lesenimi strehami, ki so čolnarje ob slabših vremenskih razmerah varovale, pod njimi pa so lahko tudi prenočili. Vlogo pomembne prometnice je reka obdržala vse do zgraditve Južne železnice skozi Ljubljano leta 1857.

Zrcalne podobe in žuborenje vode so ljudi privlačili že od najstarejših časov in tudi danes ni nič drugače. Zbiranje ob nabrežjih rek in jezer, druženje ob skupnih opravilih, razkazovanje ob vodnjakih in fontanah ter ne nazadnje kopanje v naravnih zdraviliščih in umetno zgrajenih

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

kopališčih – vsi ti kraji so postali kraji izmenjave idej in znanj ter sproščanja. Na Ljubljani je bilo od nekdaj živahno. Večerje in plesi na čolnih ter ribolov in pikniki na obrežjih so se vrstili že od Valvasorjevih časov dalje.

Onkraj

Grški filozof Empedokles je menil, da sodi voda skupaj z ognjem, zemljo in zrakom med štiri prvinske elemente. Pogosto je opredeljena kot stvariteljica sveta in njegovih prebivalcev, pa naj gre za površinske ali podzemne sile, ki iz globokega brezna in kaosa ustvarjajo življenje. Moč in čar vode se zato odražata v številnih daritvah, žrtvovanjih, mitih in verovanjih – v vseh zgodovinskih obdobjih in po vsem svetu.

Ljubljana, ki je danes razglašena za kulturni spomenik državnega pomena, skriva v svoji strugi mnogo zapisov preteklosti iz različnih časovnih obdobj. Številne najdbe najdragocenejših predmetov moške noše in orožja nam govorijo o pomenu reke onkraj profanega življenja. Na območjih velike koncentracije najdb lahko prepoznamo posebna daritvena mesta, ki jih povezujemo z očiščevalnimi obredi, zahvalnimi daritvami božanskim silam ali s pogrebnimi rituali. Bogate in najpogosteje nepoškodovane kovinske najdbe iz rek, jezer in močvirij so značilnost pozne bronaste dobe na širšem evropskem območju.

Strah pred neznanim, ki se skriva v vseh oblikah vode in naravnih procesih, povezanih z njo, je že v najstarejših obdobjih buril duhove in domišljijo. Upodobitve in čaščenja vodnih božanstev so znani tudi v našem prostoru. Čaščenje Ekvorne (Equrna), keltske boginje, ki so ga od staroselcev prevzeli tudi rimski priseljenci, je ohranjeno v številnih posvetilih, ki so jih zapisovali ljudje iz visokih in nizkih družbenih slojev. Ekvorna je imenovana tudi barjanska boginja, zavetnica Ljubljane in vode. Njena podoba ni znana, njeno ime pa danes nosi ena od ljubljanskih galerij.

Marmorna glava vodnega božanstva Aheloja (Achelous) izvira iz ruševinskih plasti rimske Emone in je datirana v 1. stoletje. V antični Grčiji so ga častili kot rečno božanstvo reke Achelous, ki teče v zahodni Grčiji. V naše kraje se je njegovo čaščenje z vojaškimi pohodi in trgovino razširilo iz rimskega imperija. Njegove upodobitve povezujemo z varovanjem pred nevarnostjo rek in močvirij. Primerjamo ga lahko z vodnimi bitji, ki so pogosto upodobljena v legendah in umetnosti. Med njimi s številnimi različicami prav gotovo izstopa lik povodnega moža, ki ga najbolj poznamo iz pesnitve največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna.

V večini verskih tradicij je voda osnova fizičnega in duhovnega življenja. Simbolizira očiščenje, plodnost in ponovno rojstvo. Vsaka celina pozna verovanja, povezana s poplavami, ki so bile lahko uničujoče ali pa so pomenile preživetje. Pri Sumerjih so veljale za rezultat boja med bogovi, pri Aztekih in Majih so razmejevale obdobja, pogosto pa so bile tudi simbol konca sveta. Noe je svojo barko zgradil po božjem ukazu, naj reši svojo družino in zemeljske živali

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

pred vesoljnim potopom. Prav tako so v vseh kulturah znane svete reke, izviri, zdravilni vreli in vodnjaki. Kovanec za srečo, ki ga vržemo v vodnjak, je del te tradicije.

Voda v likovni umetnosti

V sredini 19. stoletja se pri slovenskih slikarjih uveljavi zanimanje za krajino in vodne površine kot motiv. Slikarji se obrnejo k domači pokrajini in svoje mesto na slikah dobijo reke, jezera in morje. Voda se vse manj zadržuje v ozadju in svoj delež pozornosti pritegne tudi v steklenih posodah. Brez vode ne bi nastale pomembne umetniške tehnike na področju slikarstva, ki so danes pojmovane kot klasične: laviranje, akvarel in akvatinta.

Obrazstavni katalog

Ob razstavi Voda je izšel katalog z uvodnimi besedili Blaža Peršina, dr. Lučke Kajfež Bogataj ter Toma in Bojane Križnar. Zgodovinski pregled urejanja komunalne infrastrukture v Ljubljani so pripravili dr. Andrej Gaspari, Martin Horvat, mag. Janez Polajnar ter Brigita Jamnik. O tem, kako je voda navdihovala umetnike v našem prostoru, je besedilo za katalog prispevala Barbara Savenc. Irena Šinkovec, avtorica razstave pa se v katalogu predstavi z besedilom o moči vode, regulacijah vode v Ljubljani, izsuševanju ljubljanskega Barja, družabnem življenju ob vodi ter vodi kot mestu verovanja in žrtvovanja.

V kataložnem delu so objavljeni vsi predmeti z razstave.

Spremljevalne razstave

Mestni muzej Ljubljana / prvo nadstropje
125 let ljubljanskega vodovoda
JP Vodovod – Kanalizacija
24. 6. 2015-20.9.2015

Mestni muzej Ljubljana / prvo nadstropje
H2OLLAND
Veleposlaništvo Kraljevine Nizozemske
28. 9. 2015-10.1.2016

Mestni muzej Ljubljana / prvo nadstropje
Ljubljana, Zelena prestolnica Evrope 2016
Mestna občina Ljubljana
18.1. 2016-8.5.2016

Mestni muzej Ljubljana / klet
Tok življenja
Razstava dijakov Srednje šole za oblikovanje in fotografijo Ljubljana
24. 6. 2015-20.9.2015

Urša Karer | Odnosi z javnostmi | PR
M 041 844 030 | T 01 2412 539 | F 01 2412 540
E ursa.karer@mgml.si

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

Mestni muzej Ljubljana / klet
Komunalna infrastruktura rimske Emone
Avtor: Andrej Gaspari
8.2.2016-8.5.2016

Trg francoske revolucije
Naliv
Avtor: Matej Andraž Vogrinčič
Kustos: Blaž Peršin
24.6.2015-20.9.2015

Jakopičevo sprehajališče, Tivoli
Voda
Kustosinji: Maja Bahar, Irena Šinkovec
15.7.2015-15.9.2015

Krakovski nasip
Ljubljanica
Avtorica: Irena Šinkovec
15.3.2016-16.5.2016

Magistrat
Začutite, kar čutijo nedolžni
Organizacija: Tomo in Bojana Križnar
4.11.2015-27.11.2015

VSEBINA

Razstava Voda: © Muzej in galerije mesta Ljubljane, direktor Blaž Peršin, 2015

Vodja projekta:
Blaž Peršin

Avtorica:
Irena Šinkovec

Soavtorji:
Maja Bahar, Andrej Gaspari, Martin Horvat, Brigita Jamnik, Tomo in Bojana Križnar, Janez Polajnar, Barbara Savenc, Aleš Šteger

Strokovni sodelavci:
Vesna Ivkič, Katarina Toman Kracina, Špela Saje, Blaž Vurnik

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

Eksperimentalna soba: Oddelek za varstvo okolja Mestne občine Ljubljana, Slovensko društvo za zaščito voda, JP Vodovod – Kanalizacija, Damijan Gašparič, Brigita Jamnik, Meta Levstek, Andrej Lupinc, Eugen Petrešin, Milenko Roš, Irena Šinkovec

Predmeti:

Muzej in galerije mesta Ljubljane

Fotografije:

David Badovinac, Tomo Križnar, Matevž Paternoster, Milenko Roš, IZRK ZRC SAZU, Krajinski park Ljubljansko barje, Muzej in galerije mesta Ljubljane, JP Vodovod - Kanalizacija

Risbe:

Andrej Gaspari, Maja Jančič

Arhivsko gradivo:

Zgodovinski arhiv Ljubljana

Poezija:

Založba Beletrina, Aleš Šteger

Filmsko gradivo in filmi:

ARHIVSKI FILMI TV SLOVENIJA

Scenarij: Maja Bahar

Produkcija: TV Slovenija

VODA / WATER

Režiser: Marko Kočever

Glasba: Silence - Boris Benko, Primož Hladnik

Glasba:

Glasbena produkcija RTVL: Miran Kvartič in Sergej Dolenc

PRODUKCIJA

Zasnova razstave in oblikovanje:

Irena Šinkovec, Damijan Gašparič, Zavod NaNovo

Celostna grafična podoba in grafično oblikovanje:

Planar d.o.o.

Konserviranje in restavriranje predmetov:

Maja Banovič, Matjaž Bizjak, Alenka Drol, Katarina Toman Kracina, Bojana Zavodnik

Urša Karer | Odnosi z javnostmi | PR

M 041 844 030 | T 01 2412 539 | F 01 2412 540

E ursa.karer@mgml.si

MGML | Mestni muzej Ljubljana
Gosposka 15 | 1000 Ljubljana | Slovenija
www.mgml.si

Izdelava razstavne opreme in postavitvev razstave:

Branko Filipič, RPS d.o.o.

Koordinacija / Coordination: Janko Rupnik, RPS d.o.o.

Postavitvev / Layout: RPS d.o.o., Katarina Toman Kracina, Špela Saje, tehnična služba MGML /
technical service MGML

Programiranje in oblikovanje večpredstavnostnih vsebin:

Jasmin Talundžić

Prevod v angleščino:

Dejan Gorše, Marjana Karer, Multilingual

Jezikovni pregled:

Katja Paladin (SLO), Terry Troy Jackson (EN)

Pedagoški in andragoški programi:

Nika Damjanovič, Petra Peunik, Janja Rebolj

Promocija in trženje:

Tamara Bregar, Urša Karer, Ana Modic

Partnerji:

Vodilni partnerji in financerji:

Ministrstvo za kulturo RS

Mestna občina Ljubljana

JP Vodovod-kanalizacija

Partnerji:

Televizija Slovenija

Založba Beletrina

Veleposlaništvo Kraljevine Nizozemske

Slovensko društvo za zaščito voda

Srednja šola za oblikovanje in fotografijo

Pokrovitelji:

BMW Slovenija, Knauf Insulation Slovenija, Tam Tam, In Your Pocket

Urša Karer | Odnosi z javnostmi | PR

M 041 844 030 | T 01 2412 539 | F 01 2412 540

E ursa.karer@mgml.si